

Ägg och matfågel – vilka är utmaningarna och hur resilient är produktionen?

Ägg- och matfågelproducenterna i Sverige strävar mot en hållbar utveckling, men står inför ett antal komplexa utmaningar. Resiliens, dvs. motståndskraft och anpassningsförmåga, krävs för att sektorn ska kunna hantera dessa utmaningar och leverera hållbart producerade livsmedel. I denna fokus beskriver vi hur sektorns aktörer ser på sektorns utmaningar och resiliens. Vi finner att låg lönsamhet är bland de viktigaste utmaningarna, vilket till stor del är en konsekvens av höga kvalitetskrav. Resiliens bygger i stor utsträckning på stegvisa anpassningar i kunskap och produktion, exempelvis ökning av gårdsstorlek, teknisk utveckling och effektivare sjukdomshantering. Familjemedlemmar underlättar kortsiktiga justeringar i arbetskraftsbehov och inkomstchocker. Däremot saknas i stor utsträckning initiativ för mer långtgående transformativa förändringar.

Vad är resiliens?

Ägg- och matfågelsektorn i Sverige strävar mot en hållbar utveckling, men står inför komplexa och kontinuerliga ekonomiska, sociala, miljömässiga och institutionella förändringar. Exempel på förändringar är ändringar i miljö- och djurskydds-krav, konsumenternas preferenser, produktions-teknologin - alla i en redan pressad ekonomisk situation. Sektorn möter även chocker i form av exempelvis fågelinfluensa och andra sjukdomsutbrott.

Resiliens krävs för att sektorn ska kunna hantera dessa utmaningar och leverera en hållbar produktion. Resiliens definieras som förmåga att stå emot störningar och chocker för att säkerställa produktionen. Detta kräver att sektorn är robust, har hög anpassningsförmåga och är transformerbar (Meuwissen, m.fl, 2019).

Robusthet är sektorns förmåga att stå emot störningar utan att behöva någon större förändring. Exempel kan vara justeringar för att inte vara beroende av en enskild leverantör för leverans av insatsvaror på kort sikt.

Anpassningsbarhet är förmågan att vidta åtgärder för att minska effekten av störningar (t.ex. teknisk utveckling för ökad produktivitet och effektivare sjukdomshantering, djurens livsmiljö, och diversifiering av produktionen) utan att förändra verksamheten i sig.

Transformerbarhet är förmågan att förändra verksamheten på lång sikt, t.ex. ställa om till fossilfri produktion eller byta produktionsinriktning, och på så vis bli mindre känslig för störningar.

Resiliens och hållbarhet är inte synonyma. Med *hållbarhet* menar vi sektorns förmåga att leverera privata och kollektiva nyttigheter t.ex. skäliga inkomster och sysselsättning med rimliga villkor, varor med hög kvalitet som produceras utan att skada miljön eller förbruka resurserna (Reidsma, m.fl. (2020)). Ohållbara system kan vara mycket resilienta, men också sårbara. Till exempel kan en verksamhet som siktar på ekonomisk vinst utan/eller med liten hänsyn till miljöpåverkan vara mer resilient vid förändringar som påverkar ekonomin så som prisvariationer. Samma verksamhet kan vara mindre resilient mot förändringar i lagstiftning som begränsar miljöpåverkan eller ökad efterfrågan på miljövänliga produkter

på lite längre sikt. I dessa fall kan kostnaderna för anpassning bli stora då det kan krävas byte av produktionsteknologin.

I denna fokus redovisar vi hur aktörer inom svensk ägg- och matfågelproduktion tänker avseende sektorns utmaningar och strategier för att hantera utmaningarna. Slutligen presenterar vi en utblick mot EU genom att sammanfatta resultat från liknande analyser av utvalda jordbrukssystem i andra EU-länder.

Fallstudieregionen i Sverige

Historiskt har produktionen av ägg- och matfågel i Sverige främst bedrivits i slättbygden i södra delen av landet. Fallstudien genomförs därför i fem NUTS-2-regioner med stor andel slättbygd: Stockholm, Östra Mellansverige, Småland med öarna, Sydsverige och Västsverige, se figur 1.

Figur 1. Region för fallstudie: Södra Sverige

Metod och data

Flera olika metoder användes för att identifiera och bedöma relevansen av olika utmaningar för svensk ägg- och matfågelproduktionen, identifiera nyckelaktörer och strategier för att stå emot störningar och chocker, samt sektorns resiliensförmåga i form av robusthet, anpassningsbarhet

och transformerbarhet. Data samlades in under 2018-2020.

Underlaget består av data från följande källor:

Djupintervjuer med lantbrukare. Intervjuerna genomfördes på 18 utvalda gårdar. Totalt 27 lantbrukare deltog för att prata om: i) gårdens historia; ii) förändringar som har skett på gården; iii) strategier som utformar sektorns resiliens; iv) hur gårdarnas nätverk (t.ex. lantbrukare, rådgivare, leverantörer), bidrar till sektorns resiliens; v) aktörers bidrag till specifika utvecklingsstrategier och hur dessa aktörer bidrar till resiliensförmågan. Den kvalitativa analysen av intervjuerna genomfördes i två steg: 1) transkribering av varje intervju och 2) textanalys för att skapa förståelse för de teman som diskuterats.

Fokusgrupp och workshop. Lantbrukare, representanter från branschorganisationerna Svenska ägg och Svensk fågel, Lantmännen, LRF, en bank och en djurskyddsförening, samlades för att diskutera och rangordna: i) utmaningar, ii) strategier, iii) nuvarande resiliensförmåga, iv) olika aktörers betydelse, och roll i de olika resiliensdimensionerna. Totalt deltog 23 representanter vid tre tillfällen (1 fokusgrupp och 2 workshops). Diskussionerna analyserades med kvalitativ metod, medan kvantitativa statistiska metoder användes för att analysera hur deltagarna rangordnat åtgärder inom de olika dimensionerna.

Digitala enkäter till lantbrukare. Totalt 68 lantbrukare deltog för att i) rangordna viktiga utmaningar, ii) relevansen av utvalda strategier som bidrar till resilient produktion, och iii) bedöma resiliensförmågan på gården utifrån ett antal givna påståenden. Datainsamlingen riktade sig till hela populationen av specialiserade ägg- och broilerproducenter, som vid tidpunkten uppgick till 176 enskilda gårdar. Totalt fick vi 68 svar, (21 delvis och 47 helt ifyllda), dvs. en svarsfrekvens på ca 45 % eller 27 % om man tar hänsyn till alla som deltog respektive bara till fullständigt genomförda frågeformulär. Svaren har analyserats med statistiska metoder.

Policydokument från den gemensamma jordbrukspolitiken 2014-2020 (nationella handlingsplanen för landsbygdsprogrammet och gårdsstödet) användes i en textanalys för att bedöma potentialen av de existerande åtgärderna (inom Pelare 1 och Pelare 2) för att bidra till resiliensen (i form av: robusthet, anpassningsbarhet och transformbarhet). Ytterligare en validering av resultaten gjordes med hjälp av experter inom området (t.ex. utredare som arbetar med policy analys och forskning) gjordes för att granska tolkningen av resultatet.

Viktiga utmaningar

Äggproducenter och matfågeluppfödare står inför en rad utmaningar: *ekonomiska, miljömässiga, sociala och institutionella*. En syntes av utmaningarna inom ägg och matfågelproduktionen i Sverige över de fyra dimensioner visas i tabell 1.

Lantbrukarna ansåg att de *ekonomiska utmaningarna* var viktigast. Dessa utmaningar är sammankopplade med, och till stor del en konsekvens av, miljömässiga och institutionella utmaningar. Höga produktionskostnader och låga marknadspriser, svag förhandlingsposition mot förädlingsföretag som leder till låg lönsamhet var bland de viktigaste ekonomiska utmaningarna. Lantbrukarna ansåg också att det råder olika villkor när det gäller konkurrensen med gårdar från andra europeiska länder. Lantbrukarna ansåg att Sverige har högre produktionskostnader på grund av mycket hårdare djurskyddsstandarder. Det bör noteras att vi i denna analys inte har undersökt hur djurskyddsregleringen verkligen påverkar konkurrenskraften (eller kostnader och intäkter).

Extrema väderhändelser och sjukdomar ansågs vara de viktigaste *miljöutmaningarna*. Väderhändelserna är i huvudsak relaterade till klimatförändringarna. Torkperioderna i Sverige, särskilt under sommaren 2018 ledde till låg avkastning och dåliga skördar, vilket lett till ökade priser på och brist på foder. Värmerisker diskuterades också i samband med försämrat djurskydd, lägre intag av foder och vatten, och större risker för spridning av patogena mikrober. Dessutom på-

verkas äggens kvalitet eftersom ökad värme i stallen resulterar i att flera höns lägger sina ägg på golvet, där det är kallare, istället för i äggläggningsfacken som är utformade för att hålla ägg oskadade och rena.

Tabell 1. Ägg och matfågelsektorns utmaningar. Syntes över fyra dimensioner: ekonomiska, miljömässiga, sociala och institutionella utmaningar.

Källa: Manevska-Tasevska m.fl. (2019)

Ekonomiska utmaningar
<ul style="list-style-type: none"> • Priser och kapital: höga produktionskostnader i kombination med låga marknadspriser; begränsad tillgång till kapital; • Produktion: ekonomisk förlust på grund av produktionsfall; djursjukdomar; • Marknad: förändrade konsumentpreferenser, låg förhandlingskraft mot förädlingsföretag; • Teknologi och kunskap för företagsstyrning; olika standarder för inhemska och importerade produkter; lågt förädlingsvärde på gården; • Medieskandaler kring djurskydd påverkar efterfrågan; potentiella smittkällor för djursjukdomar vid olagliga intrång i stallar;
Miljöutmaningar
<ul style="list-style-type: none"> • Klimatförhållanden t.ex. extrema väderhändelser; • Sjukdomar; • Teknologi / kunskap för miljöanpassning;
Sociala utmaningar
<ul style="list-style-type: none"> • Arbetskraft: arbetsbelastning tillgång till arbetskraft, generationsskifte; • Könnsbalans; • Socialt liv; • Sjukdom, skilsmässa; • Djurskyddsaktivister ifrågasätter produktionsens etik;
Institutionella utmaningar
<ul style="list-style-type: none"> • Administration: byråkrati, höga standarder och strikt reglering, begränsad arbetskraft;

Begränsad tillgång till kvalificerad arbetskraft, brist på socialt liv, höga standarder/stränga regler,

komplex byråkrati, och djurskyddsaktivister ansåg lantbrukarna vara de viktigaste *sociala och institutionella utmaningarna*. Lantbrukare upplever att den ökade administrativa belastningen leder till en större arbetsbelastning och därmed ökar kostnaderna. Samtidigt pekar de på ett stort beroende av myndigheternas "goodwill" och risker relaterade till förändrade regler.

Djurrättsaktivister ansågs vara en riskfaktor eftersom de påverkar konsumenternas efterfrågan och därmed ekonomin. Djurrättsaktivister sågs också som potentiella smittkällor för djursjukdomar vid olagliga intrång i stallar. För en mer utförlig diskussion se Manevska-Tasevska m.fl. (2019).

Nuvarande resiliensförmågor och strategier

Vi finner att anpassningsbarhet är sektorns vanligaste förmåga för att bemöta chocker och förändringar. Typiska exempel på ett adaptivt beteende är anpassning till förändrade förutsättningar som kräver mer omfattande förändringar på gårdsnivå för att möta framtida utmaningar på gården eller i sektorn.

Strategier som bidrar till *anpassningsbarhet* består av strukturella justeringar i produktionen inklusive en ökning av gårdsstorlek, diversifiering för att säkerställa högre självförsörjning av foder, alternativa inkomster, teknisk utveckling för ökad produktivitet, och effektivare sjukdomshantering. Anpassningsstrategierna är också beroende av ny kunskap (t.ex. produktionsrelaterad, strategisk planering av affärsaktiviteter, lagstiftning och reglering), samt tillgång till arbetskraft, mark och kapital. Ägg- och matfågelbranschorganisationerna tar initiativ för att möta dessa behov genom att underlätta kunskapsutbyte. Dessa organisationer stödjer även sektorns robusthet, speciellt i form av nöd-hjälp vid akuta förändringar (exempelvis rådgivning). Dessutom söker lantbrukare råd från sitt närmaste nätverk, t.ex. konsulter, rådgivare, och familj. Lantbrukare deltar också i utbildningsaktiviteter för att utveckla nya arbetsrutiner och anpassa sig till nya regleringar eller ut-

maningar. Många lantbrukare är entreprenörsorienterade och öppna för nya idéer eller insikten att man måste anpassa sig för att överleva i branschen.

Kunskapskapital och stöd från familjemedlemmar bidrar till sektorns *robusthet*, t.ex. för att anpassa gården till tillfälliga förändringar i arbetskraftsbehov. Dessutom hjälper diversifierade inkomster för att kunna hantera kortsiktiga chocker och upprätthålla gårdens ekonomi, dvs. förstärka robustheten.

På gårdsnivå är beslut om transformativa aktiviteter ovanliga eller något som sker succesivt (via anpassning). När sådana beslut ändå förekommer, är industrin, konsulter och rådgivare bland de centrala aktörerna. Resultaten tyder på att transformativa förändringar kräver engagemang av andra aktörer från värdekedjan. Mer om detta finns att läsa i Manevska-Tasevska m.fl. (2021b).

Jordbrukspolitiken påverkar sektorns resiliens

Jordbrukspolitiken (GJP) kan påverka jordbrukssektorns resiliens. Till exempel kan GJP bidra till att göra sektorn mer *robust* genom åtgärder som ökar inkomstsäkerheten i sektorn. Direktstöden kan fungera som inkomstbuffert och stöd för riskhantering minskar inkomstförluster vid oväntade händelser. *Anpassningsbarhet* och *transformerbarhet* kan stödjas via åtgärder i landsbygdsprogrammet. Till exempel via miljö- och investeringsstöden för produktionsanpassningar för att möta förändrad efterfrågan eller regelverk.

När det gäller ägg- och matfågelsektorn i Sverige visar analysen (Manevska-Tasevska m.fl., 2021b) att GJP delvis bidrar till att bevara *robustheten* i ägg- och matfågelproduktionen. Detta framför allt genom direktstöden. Men eftersom de inte är kopplade till ägg- och matfågelproduktion, då stöden betalas per hektar jordbruksmark, kan påverkan uppfattas som indirekt genom foderproduktionen. Detta är särskilt relevant för lantbrukare som har en egen foderproduktion.

GJP är mest lämplig för stegvisa anpassningar. Iera åtgärder inom GJP är relaterade till jordbrukssektorns (generellt) *anpassningsförmåga*, t.ex. stöd för ekologisk produktion, investeringsstöd, stöd för kunskapsutveckling, stöd för omstrukturering och modernisering av gårdarna. Huvudmålet med denna typ av stöd är att kompensera kostnader som tillkommer vid användning av miljö- och klimatvänliga beteenden och teknik samt socialt lärande. Även stöd till unga lantbrukare kan kopplas till anpassning på medellång sikt (1-5 år) eftersom detta stöd (enligt lantbrukare) används för gårdsutveckling (Manevska-Tasevska G. (2021a).

Ägg- och matfågelsektorns förmåga till transformation stöds av GJP via stöd för icke-produktiva investeringar, yrkesutbildning och rådgivningstjänster, samarbete samt stöd till innovationsgrupper och innovationsprojekt, alla med fokus på långsiktiga sociala och miljömässiga mål. I det data som vi samlade in, observerade vi inga transformativa förändringar på gården som direkt kan kopplas till sådana styrmedel.

Resiliens hos jordbrukssystem i Europa

Vi presenterar nedan en sammanfattning av resultaten från studier om utmaningar, resiliens och strategier i utvalda jordbrukssystem i 11 regioner inom EU. Figur 5 visar de utvalda regionerna.

Förutom ägg- och matfågelproduktion i Sverige, omfattar analysen växtodlingssystem i Nordöstra Bulgarien, Veekolonien (Nederländerna), och Östra England. Storskaliga växtodlingssystem i Altmark (Tyskland), småskaligt blandat jordbruk i nordöstra Rumänien, intensiv mjölkproduktion i Flandern (Belgien), nötkötts- och fåruppfödning i centrala och nordöstra Spanien, småskalig produktion av hasselnötter i Lacio (Italien), samt frukt och grönsaksodling i Mazovianregionen (Polen).

Resultaten baseras på data insamlade på samma sätt som i Sverige (se metod och data). Mer att läsa finns i Reidsma, m.fl., (2019 och 2020).

Figur 5: De utvalda fallstudieregionerna i EU.

De sammanfattande resultaten visar att extrema väderhändelser, låga priser, prisvolatilitet, höga produktionskostnader, förändringar i lagar och jordbrukspolitik är bland de vanligaste utmaningarna identifierade för jordbrukssystem i EU. Vissa jordbrukssystem har också problem med brist på arbetskraft, brist på infrastruktur och lågt intresse för landsbygden.

Den nuvarande resiliensen i de studerade jordbrukssystemen i Europa bedöms av sektorns aktörer framför allt bero på *robusthet* och hos vissa jordbrukssystem som *anpassningsbarhet*. Vanliga strategier för att hantera utmaningarna är inriktade mot att upprätthålla ekonomiska parameter dvs. lönsamhet, intensifiering, storskalig produktion, diversifierade inkomster, bygga humankapital, med mindre fokus på naturkapital och möjligheter för social utveckling och livskvalitet. Dessa strategier har underlättat att behålla och förbättra resiliensen på kort- och medellång sikt dvs. systemens *robusthet* och *anpassningsförmåga*.

Långsiktiga förändringar som leder till möjligheter för *transformerbarhet* är inte vanliga. Rimlig lönsamhet, och tillgång till infrastruktur för innovation är bland de, av sektors aktörer, mest prioriterade förutsättningar för *transformerbarhet*.

Lantbrukare följer dynamiken i ekonomin och produktionen på kort- och medellång sikt, och försöker anpassa produktionen så att den blir så lönsam som möjligt. Förändringar som behöver långsiktiga engagemang då de bidrar till långsamma processer t.ex. förbättrad jordkvalitet är mindre vanliga. Sådana satsningar ger avkastning först på lång sikt men har kostnader i nutid, vilket kräver en stabil ekonomi på gården. Avkastningen på investeringar i en levande landsbygd delas dessutom med andra landsbygdsbor medan jordbrukaren står för hela kostnaden för sin egen investering. Ytterligare incitamentet som kan öka förstågan till transformering av lantbruken krävs.

Slutsatser

Det finns en obalans mellan de olika strategierna för resiliens. Medan *robusthet* och *anpassningsbarhet* finns, behöver möjligheter till *transformerbarhet* utvecklas.

Sektorns *robusthet* bygger på stöd från familjemedlemmar, både kunskapsmässigt och för tillfälliga förändringar i arbetskraftsbehov eller inkomster. Ägg- och matfågelsektorns branschorganisationer och rådgivare, främjar *robusthet* och *anpassningsbarhet*, genom kunskapsutbyte. Dessutom, möjliggörs *anpassningsbarheten* via stegvisa förändringar på gården, t.ex. via förändringar i produktionen (diversifiering, storlek osv.) samt via teknik- och kunskapsutveckling. Även jordbrukspolitiken stödjer utveckling av anpassningsförmågan, t.ex. via stöd för ekologisk produktion och modernisering av gårdarna.

Låg *transformeringsförmåga* är resultatet både av att det saknas initiativ på gårdsnivå och koppling till åtgärder inom GJP. Enligt resultaten, i den svenska fallstudien är engagemang från andra aktörer i värdekedjan avgörande för transformativa förändringar. Stöd till innovationer är det vanligaste politiska incitamentet som bidrar *transformerbarhet*. Men vi fann inga tecken på transformativa förändringar som direkt kopplade till styrmedel.

Referenser

- Manevska-Tasevska, G., Rommel, J., Hansson, H., et al. (2019). SURE Farm Deliverable, D5.3. Current resilience - Case study report Sweden. Available online at: <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.15137.76646>.
- Manevska-Tasevska G. (2021a). Att ta över gården – hur fungerar generationsskiften i europeiska jordbruk? Länk till: [AgriFood Policy Brief 2021:10](#)
- Manevska-Tasevska, G., Petitt, A., Larsson, S., et al. (2021b). Adaptive Governance and Resilience Capacity of Farms: The Fit Between Farmers' Decisions and Agricultural Policies. *Frontiers in Environmental Science*, 9, 214 Available online at: <https://doi.org/10.3389/fenvs.2021.668836>
- Meuwissen, M. P., Feindt, P. H., Spiegel, A., et al. (2019). A framework to assess the resilience of farming systems. *Agricultural Systems*, 176, 102656. Available online at: <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2019.102656>
- Reidsma, P., Spiegel, A., Paas, W. et al. (2019). D5.3 Resilience assessment of current farming systems across the European Union. Sustainable and resilient EU farming systems (SURE-Farm) project report. Available online at: <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.2.15137.76646>.
- Reidsma, P., Meuwissen, M., Accatino, F., et al. (2020). How do Stakeholders Perceive the Sustainability and Resilience of EU Farming Systems? *EuroChoices*, 19: 18-27. Available online at: <https://doi.org/10.1111/1746-692X.12280>

Författare	Gordana Manevska-Tasevska, Jens Rommel, Helena Hansson och Carl-Johan Lagerkvist
Finansiär	Studien har finansierats med medel från, SURE-Farm projektet: " <i>Sustainable and resilient EU farming systems</i> ", European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under Grant Agreement No. 727520.
Mer information	Gordana Manevska-Tasevska Tel: 018-67 17 24 E-post: Gordana.Tasevska@slu.se

---

Vad är AgriFood Economics Centre?

AgriFood Economics Centre utför kvalificerade samhällsekonomiska analyser inom livsmedels-, jordbruks- och fiskeriområdet samt landsbygdsutveckling. Verksamheten är ett samarbete mellan Sveriges lantbruksuniversitet och Lunds universitet och syftar till att ge regering och riksdag vetenskapligt underbyggda underlag för strategiska och långsiktiga beslut.

Publikationer

AgriFood Economics Centre ger ut tre typer av publikationer som vänder sig till beslutsfattare, myndigheter och en intresserad allmänhet. **Policy Briefs** är lättillgängliga sammanfattningar av en av våra vetenskapliga publikationer. **Fokus** är kortare analyser och **Rapporter** är längre analyser som även ges ut i tryckt format. AgriFood skriver också vetenskapliga artiklar och working papers som i huvudsak vänder sig till en vetenskaplig publik. Våra publikationer kan beställas eller laddas ned på www.agrifood.se.

Kontakt

AgriFood Economics Centre
Box 730, 220 07 Lund
